

FLERKÓ BÉLA

(1924-2003)

Flerkó Béla, a Pécsi Orvostudományi Egyetem Anatómiai Intézetének igazgató egyetemi tanára majd professzor emeritusa, az Egyetemnek korábbi rektora, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, Pécs város díszpolgára, 1924. június 14-én született Pécsen.

Flerkó Béla szorgalmas munkával jellemezhető, szigorú erkölcsi elvek szerint élő, vallásos, a közélet iránt is elkötelezett polgári családban született, és ennek megfelelő nevelésben is részesült. Gyermekkorát, saját bevallása szerint, jólétben élte meg, 9 éves korában azonban elvesztette édesapját és ettől kezdve családja nehéz anyagi körülmények közé került. Tanulmányainak anyagi feltételeit édesanyja áldozatos munkával, nehezen előteremtett anyagi eszközökkel igyekezett biztosítani, de azokat csak saját

magánoktatói munkavállalással szerzett mellékjövedelmével kiegészítve tudta folytatni. Mind a pécsi Makár utcai elemi iskolai, mind a pécsi Pius Főgimnáziumban folytatott középiskolai tanulmányait kitűnő eredménnyel végezte el. Így kezdhette meg 1942-ben orvosi tanulmányait a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Orvosi Karán.

Az Anatómiai Intézet akkori professzora, Tóth Zsigmond, kitűnő első anatómia kollokviumát követően externistának hívta meg intézetébe. Miután Tóth professzor 1944-ben nyugdíjba vonult, az új intézetvezető Vereby Károly lett. Az ő rövid időn belül bekövetkezett váratlan elhalálását követően közel egy éven át Entz Béla felügyelete alatt folyt az anatómia oktatása. Ebben az évben Flerkó Béla már díjtalan gyakornokként oktatott. 1946-ban Szentágothai János egyetemi magántanár vette át az intézet vezetését, akit 1947-ben nevezték ki az intézet igazgatójának. Szentágothai professzor javaslatára Flerkó Béla még ebben az évben, medikusként, díjas egyetemi demonstrátori kinevezést nyert el. Medikus éve alatt elsősorban az oktatásban vett részt, de Szentágothai professzor, miután megtudta, hogy Flerkó Béla szülész-nőgyógyász szeretne lenni, tudományos feladatot is adott neki. A méh és petevezeték csillóapparátusának és mirigysejtjeinek fejlődését, majd ezt követő leépülését tanulmányozta. Időközben befejezte mindvégig kitűnő eredménnyel folytatott orvosi tanulmányait is, és ezért „sub auspiciis Rei Publicae” doktorráavatás illette volna meg. Ez az eljárás azonban időigényes volt, és az időközben megváltozó rendelkezések miatt veszélybe került Flerkó Béla számára a „dr.”-i cím elnyerése. (Az ötvenes években volt egy időszak, amikor a végzett orvosok nem kapták meg ezt a címet a diplomával.) A cím megszerzésének érdekében Flerkó Béla lemondott a fenti kitüntetéses doktorráavatás dicsőségéről, és megelégedett a szerényebb külsőségekkel járó, ám gyorsabban megkapható „sub laurea Almae Matris” doktorráavatással. Ez 1950. június 14-én megtörtént és együtt járt 1948. szeptembertől visszamenőleg érvényesített adjunktusi kinevezésével. Az orvosi diploma megszerzését követő kötelező katonarorvosi szolgálat alatt

érlelődött meg benne a végleges elhatározás, hogy a gyógyító orvosi pálya helyett az oktató-kutató orvosi hivatást választja. Ebben meghatározó szerepe volt Szentágothai János ellenállhatatlan, magával ragadó egyéniségének.

1951-ben házasságot kötött Bárdos Verával, aki szintén az Anatómiai Intézet munkatársa lett. 1966-ig közös tudományos munkát végeztek. 1962-ben ugyan Bárdos doktornő feladta Anatómiai Intézeti állását, mert ekkor már nyilvánvaló volt, hogy férje lesz Szentágothai professzor utóda, és nem tartották etikusnak, hogy főnök-beosztott relációban azonos intézetben dolgozzanak, de munkaideje lejártá után még 1971-ig naponta folytatta a kísérletes munkát férje mellett. Flerkó Bélát addigi munkássága alapján 1961-ben egyetemi docenssé nevezték ki.

Szentágothai Jánost 1963-ban az egészségügyi miniszter a budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetem I.sz. Anatómiai Intézetének igazgatójává nevezte ki. Utódlására mind oktatói, mind tudományos kutatói eredményei, továbbá egyetemi és azon kívüli közéleti tevékenysége alapján egyértelműen Flerkó Béla volt az egyetlen alkalmas személy. Az egészségügyi miniszter 1964. július elsejétől nevezte ki az Anatómiai Intézet tanszékvezető professzorává.

Bár Szentágothai János elsősorban idegrendszeri kutatásai révén nyert nemzetközi elismerést, felismerte az akkoriban még csak kialakulóban lévő neuroendokrinológiában rejlő lehetőségeket, és támogatta fiatal munkatársainak, köztük Flerkó Bélának e témakörben körvonalozódó érdeklődését. Korai neuroendokrin kutatásai során patkányokban végzett tanulmányaiban Flerkó Béla kimutatta, hogy a hypothalamus medialis preoptikus területének kétoldali elektrolitikus roncsolását követően konstans hüvelyi elszarusodás, sárgatestek nélküli policisztás ovárium és a méhszarv mirigyének cisztás hiperpláziája alakul ki, melynek hormonális hátterében progeszteronnal nem kompenzált állandó ösztrogénhatás állapítható meg. Az 1950-es években több kísérlete alapján feltételezte, a

világon elsőként, hogy a női nemi ciklust szabályozó gonadotrop hormonok ciklikus elválasztásáért, korábban is ismert mechanizmusok mellett, tüszőhormonra érzékeny idegsejtek is felelősek lehetnek. A tüszőhormonra érzékeny idegsejtek elhelyezkedését a már korábbi vizsgálataiban szereplő medialis preoptikus területben sejtette. Ezt a feltételezését igen eredeti kísérlettel támasztotta alá. A világon elsőként, állandó ösztrogén forrásként, kis darab petefészek szövetet implantált a medialis preoptikus területbe, illetve egyéb köztiagyi területekbe, sőt magába a gonadotrop hormonokat elválasztó agyalapi mirigybe is, ám csakis a medialis preoptikus területbe implantált petefészek darabka gátolta a gonadotrop hormonok elválasztását. Ezekre a kutatásaira alapozta „Az idegrendszer szerepe a női nemzőkészülék szöveti és működési állapotának szabályozásában” – című kandidátusi disszertációját, melyet 1956-ban védett meg. Ezen vizsgálataival alapozta meg élete végéig kitartó nemzetközi tudományos hírnevét, melynek egyenes következménye lett kivételesen széleskörű hazai és nemzetközi tudományos kapcsolatrendszerre, tudománypolitikai és közéleti szerepe. Kutatási eredményeit az évtizedek során valamennyi lakott földrészen ismertette tudományos konferenciákon, különböző intézetekben meghívott előadóként. E munkái alapján tartja a hazai és nemzetközi tudományos világ Flerkó Bélát a neuroendokrinológia tudományág egyik magyar „pionírjának”.

Az 1960-as évek elején kezdte el a nemi differenciálódás kérdéskörében végzett eredeti felismerésekre vezető kísérleteit. Hasonlóan jelentős felismerésekre jutott az androgén sterilizáció mechanizmusának és hormonális hátterének tisztázása terén. 1967-ben nyerte el a „tudományok doktora” címet „A gonadotroph hormonok köztiagyi szabályozása”- című disszertációja alapján. 1970-ben választották a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává, ami automatikusan Pécsi Akadémiai Bizottsági tagságot is jelentett számára, mely testületnek elnöki tisztségét 11 éven keresztül látta el. 1982-ben nyerte el az MTA rendes tagja címet. Az 1970-es évektől az agyalapi mirigy trophormonokat termelő sejtjeinek köztiagyi

szabályozásáért felelős neuron rendszerek, ezek fejlődése és kísérletes vizsgálata került érdeklődése homlokterébe. Jelentős szerepet vállalt a szintetikus hypothalamikus hormonanalógok hatáskutatásában is. Ezeket a vizsgálatokat az MTA által támogatott kutatócsoportjával végezte.

Flerkó professzor az oktatási feladatokat minden egyéb feladat elé helyezte. Előadásai magas színvonalúak, didaktikusak, a hallgatóság által közkedveltek voltak. Szigorú, az ismeretanyag értelmesebb visszaadását megkövetelő és értékelő, igazságos vizsgáztatóként ismerte el az egyetemi hallgatóság. Ezt a hallgatói minősítést tükrözte az általa 1963-ban első ízben elnyert „Az ifjúság köszönete” plakett. Számos kitüntetés között ezt tartotta a legkedvesebbnek, mert ezt nem adminisztratív testületek, hanem az egyetemi hallgatóság ítélte neki.

Az Anatómiai Intézetet 28 évig vezette, és mindvégig biztosította az intézet hivatalos szinteken is elismerten magas színvonalú oktató, nemzetközi mércével is kiemelkedő színvonalú tudományos kutató munkáját. A neuroendokrinológiai kutatások módszertani repertoárja az ő igazgatósága alatt gazdagodott például a radioimmun-assay módszerek számos hormoncsalád vizsgálatára való kiterjesztésével, az immunszöveti módszerek bevezetésével, a hormontermelő szervek működésének szuperfúziós rendszerekben való tanulmányozása feltételeinek megteremtésével. Mindezen módszertani fejlesztésekhez és az ezekkel folytatott tudományos kutató munkához biztosította az anyagi feltételeket hazai és külföldi tudományos kutatásokat támogató források megszerzésével. Kiterjedt, elsősorban külföldi tudományos kapcsolatai révén fiatal munkatársainak mindvégig biztosította a szükséges, nem egyszer több évre szóló, és ismételt külföldi tanulmányutakat, melyekkel mindig a legmodernebb módszertani lehetőségeket alkalmazhatták a felvetődő tudományos kérdések megoldására. A neuroendokrinológiai kutatások támogatása mellett biztosította az intézetében folyó neurohisztológiai, neurofiziológiai kutatások feltételeit is. Flerkó Béla oktató és tudományos munkásságával iskolateremtő hatást ért el. Tanítványai

közül kandidátusok, illetve PhD fokozatot szerző fiatal oktatók, kutatók tucatjai kerültek ki, nyolc munkatársa szerzett akadémiai doktori címet, közülük heten nyertek el egyetemi tanári pozíciót és ezek közül négyen kaptak tanszékvezető egyetemi tanári kinevezést. Flerkó Béla Intézet igazgatói állásának feladására az 1990-ben bevezetett miniszteri rendelet kényszerítette, mely szerint 65 éves életkor után senki sem tölthet be tanszékvezető egyetemi tanári pozíciót.

1979-ben választotta az egyetemi tanács rektorrá, és ezt a tisztséget két egymást követő hároméves ciklusban töltötte be. Rektorsága második ciklusában, 1984-ben vezették be a POTE-n az angol nyelvű orvosképzést, abból a nyilvánvaló okból kifolyólag, hogy az ország gazdasági lehetőségeivel nem volt képes a felsőoktatási intézmények működéséhez szükséges anyagi eszközök biztosítására, beleértve az egyetemi oktatók bérezésének megoldatlan problémáit is. Ennek a feladatnak a vállalásával jelentős mértékben javult a POTE anyagi helyzete, javult az oktatók munkájának pénzügyi elismerése, de nem elhanyagolható az a szempont sem, hogy az oktatók szakmai felkészültsége is jelentősen fejlődött.

Flerkó Béla munkásságának értékét számos neki ítelt elismerés minősíti. Elnyerte a POTE „Pro Universitate” arany fokozatát, a „Grastyán Endre díj”-at, a „Szent-Györgyi Albert díj”-at, a „Baranya Megyei Közgyűlés Tudományos és Felsőoktatási díj”-át, a „Markusovszky Emlékérmét”. Neki ítelték az MTA elnöke által adományozott „Arany János Közalapítvány a Tudományért Nagydíj”-at, a „Magyar Endokrinológiáért” érmet, a Hemingway Alapítvány Szabó György Nagydíját, és az „Akadémiai Aranyérmét”. Ugyancsak kitüntették a „Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjé”-nek, a „Szocialista Magyarországért Érdemrend”-nek, a „Munka Érdemrend” arany fokozatának, és kiérdemelte az „Állami Díj”-at is. 2001-ben választották Pécs város díszpolgárává. A Kuopioi Egyetem tiszteletbeli doktorai közé fogadta. 1972-75 között a Magyar Parlament képviselője volt. 1992-2002 között a PTE Általános Orvosi Kara Anatómiai Intézetének igazgató helyettese tisztségét is betöltötte.

Flerkó Béla tudományos munkássága és tudományszervezésben végzett munkássága elismerését jelzik hazai és külföldi tudományos társasági tagságai, alelnöki, elnöki megbízatásai. Tagja volt az Academia Europeaenek, a Cseh-Szlovák, a Lengyel és az NDK Endokrinológiai Társaságoknak, a Magyar Élettani társaságnak, melynek egy ideig elnöke is volt. Felvette tagjai sorába az IBRO panelje, melynek Végrehajtó Bizottságában is tag volt. A Nemzetközi Endokrinológiai Társaságban egy ideig alelnöki, majd elnöki pozíciót töltött be, és a Nemzetközi Szaporodáskutatási Társaság is felvette tagjai sorába. Volt a Nemzetközi Endokrinológiai Társaság Központi Tanácsának tagja, a Nemzetközi Anatómus Társaság Központi Tanácsának tagja, a Magyar Endokrinológiai és Anyagcsere Társaság tagja, és a Nemzetközi Szaporodásbiológiai Társaság tagja. Ugyancsak tagja volt a TMB Orvosi Szakbizottságának, a TMB Kísérleti Orvostudományi Albizottságának, az MTA Etikai Bizottságának és az OTKA Élettani Szakbizottságának. Egy ideig betöltötte a Nemzetközi Neuroendokrinológiai Társaság elnöki tisztét is. Tagja volt a Neuroendocrinology, az Acta Biol. Acad. Sci. hung., az Experimental Brain Research, a Journal of Neuroendocrinology tudományos folyóiratok szerkesztőbizottságainak és a Brain Research Editorial Boardjának.. Elnöke volt a Magyar Anatómus Társaságnak, a POTE Regionális Kutatásetikai Bizottságának.

Flerkó Béla kiváló házigazda volt. Szinte szenvedélye volt a vendéglátás. Kifinomult ízléssel és nagy hozzáértéssel válogatott, értékes műkincsekkel teli otthonában, mely magas szintű kulturális felkészültségét tükrözte, megszámlálhatatlan rokon, barát, munkatárs, tanártárs élvezhette vendégszeretetét. Vendégei között fontos helyet foglaltak el a hazai és nemzetközi tudományos világ hírességei, köztük Nobel-díjasok is, művészek, a helyi és országos társadalmi szervezetek vezetői, köztük miniszterek, vagy miniszteri rangú személyiségek is, továbbá történelmi egyházak vezetői. Flerkó Béla munkatársai nem kis mértékben köszönhették saját nemzetközi kapcsolataik kialakítását ezeknek az alkalmaknak.

Flerkó Béla 2003-ban, több évig tartó gyengélkedést követően, mégis váratlanul hunyt el. Temetésére rokonainak, barátainak, ismerőseinek, az MTA és a hazai tudományos élet számos kiemelkedő személyiségének, Pécs város vezetésének, munkatársainak és az egyetemi hallgatóság nagy tömegének részvételével és részvételével került sor a Pécsi Köztemető díszsíroknak helyet adó parcellájában.

Flerkó Béláné 2004. február 20-án keltezett végrendeletében a kizárólagos tulajdonát képező lakóház ingatlana örökösiként 1/2-1/2 arányban dr. Tima Lajost, az Anatómiai Intézet docensét és nejét dr. Tima Lajosnét (született Muha Cecilia) nevezte meg. Meghagyta, hogy halála esetén fent nevezett két örököse a megnevezett lakóház ingatlant értékesítse, és a vételárból „*Dr. Flerkó Béla és dr. Bárdos Vera emlékére*”-elnevezéssel alapítványt hozzon létre.

Az alapítvány céljaként endokrinológusok, neuroendokrinológusok, anatómusok támogatását, tanulmányaik, kutatásaik elősegítését jelölte meg. Az alapítvány 2014-ben életbe is lépett. Az alapítvány a megjelölt nemes célokkal Flerkó professzor ember- és tudományszeretetét, önzetlenségét bizonyítja és e mellett maradandó emléket állít dr. Flerkó Bélának és dr. Bárdos Verának.

Dr. Sétáló György

professor emeritus

PTE ÁOK Anatómiai Intézet